

Иако је “Боже правде” као родољубива песма настала последња у односу на све три народне химне, постала је прва национална и државна химна када је Србија проглашена краљевином, фебруара 1882. Десет година раније, приликом прославе пунолетства кнеза Милана Обреновића и његовог ступања на престо Србије, 10. августа 1872. одржан је комад с певањем “Маркова сабља”. У оквиру представе отпевана је песма “Боже правде” коју је написао Јован Ђорђевић (1826–1900), књижевник, драматург, управник Српског народног позоришта у Новом Саду и Народног позоришта у Београду. Музику за њу компоновао је композитор Даворин Јенко, Словенац који је у другој половини XIX века живео и радио у Србији. Песма се допала кнезу Милану и присутнима те је искоришћена приликом проглашења Кнежевине Србије за Краљевину Србију и кнеза Милана за краља фебруара 1882. Од тога дана песма “Боже правде” извођена је у свечаним и празничним приликама као званична химна Србије. Уз мање измене, песма је надживела бројне династичке и друштвене промене у Србији, па се и данас изводи као химна Републике Србије.

Нестанком Краљевине Југославије у Априлском рату 1941. са историјске позорнице нестала је и модификована национална српско-хрватско-словеначка химна. У жеку Другог светског рата и стварања нове Демократске Федеративне Југославије, са прокламованом равноправношћу јужнословенских народа заживела је песма “Хеј Словени” као привремена химна.

Песму “Хеј Словени” написао је у Прагу 1834, у време панславистичког покрета, Самуел-Само Томашик, Словак по националности. Песми је дао назив “Хеј Словаци” и написао је да се она пева на мелодију пољске песме *Jeszcze Polska nie zginęła*. Касније је променио име песме и посветио је свим Словенима. Томашикова песма брзо се проширила и постала песма националног позива на јединство у свим словенским земљама. Код већине словенских народа доживела је бројне језичке трансформације. Певана је као химна још на пансловенском конгресу у Прагу 1848, на којем се делегат Ватрослав Лисински изјаснио као први Југословен.

Песму су са југословенских простора први прихватили Словенци још 1848. и певали је као “Хеј Словенци”. Објављена је у југословенској штампи у време стварања заједничке државе 1918, а најинтензивније је проживела као југословенска химна у периоду народноослободилачког рата 1941-1945, па све до распада Југославије.

Стара свесловенска песма “Хеј Словени” поново се родила када је изведена на отварању Првог заседања АВНОЈ-а 26. новембра 1942. у Бихаћу, на Другом заседању АВНОЈ-а 29/30. новембра 1943. у Јајцу, при доласку Тита на Вис. У тек ослобођеној земљи, на Уставотворној скупштини 29. новембра 1945, када је Југославија проглашена за републику, свирана је у “најсвечанијем тренутку” и сви народни посланици устали су и запевао ову химну. Тако је песма “Хеј Словени” прихваћена као привремена химна.

Хеј Словени

*Хеј, Словени, јоште живи
Дух наших дедова,
Док за народ срце бије
њихових синова.*

*Живи, живи дух словенски,
Живеће веков'ма!
Залуд прети понор пакла,
Залуд ватра грома!*

Због недостатака у песми «Хеј Словени», већ почетком 1946. расписан је конкурс за текст нове југословенске химне. Међутим, конкурс није успео због немогућности да се ускладе речи песме «Химна ФНРЈ» од Чедомира Миндеровића са музиком коју су компоновали познати југословенски композитори. Нови покушај стварања југословенске химне 1959. био је заједнички рад Мире Алечковић и Николе Херцигоње. На основу његове композиције «Новој Југославији» из 1948. настала је Свечана песма препознатљива по првом стиху рефрена «Југославијо, борба те родила». Она је 19. априла 1959. изведена на свечаној приредби у Београду поводом 40-годишњице КПЈ. Чинило се да је пронађена права химна, па је Савезном одбору ССРНЈ предложена за државну химну. Међутим, иако не јавно, представници хрватског руководства из 60-их година оценили су песму сувише унитаристичком (назив Југославија помиње се чак четири пута, непрестано се инсистира на њеном јачању, «мирише» империјалистички итд.). Песникиња Мира Алечковић је одбила да промени рефрен ове песме, па је «Хеј Словени» остала химна Југославије.

На иницијативу Едварда Кардеља, Александар Обрадовић је прилагодио други став Пете Бетовенове симфоније за химну Југославије и та песма је изведена на Дан Републике 1963. у Београду, али ни тај покушај није прихваћен. Уследили су трећи и четврти конкурси, 1968. и 1973/74. године, на којима је прихваћена мелодија Свечане песме македонског композитора Такија Хрисика, али нису пронађене праве речи за њу због чега су и ови конкурси пропали. Последњим конкурсом за химну било је предвиђено да се усвојена композиција химне изведе на 40-годишњицу социјалистичке Југославије 29. новембра 1985. у Београду. Међутим, као и претходни, и овај конкурс остао је без одлуке о избору химне.

Тако је, све време од 1945. као привремена опстала химна «Хеј Словени». Уставом Социјалистичке Федеративне Републике Југославије од 21. јануара 1974. први пут се спомиње постојање химне у члану 8, али без њеног назива. Законом о употреби грба, заставе и химне СФРЈ од 22. априла 1977. формално је уређен статус химне «Хеј Словени» када је озваничена њена привремена употреба док Скупштина СФРЈ не утврди нову химну. Усвојеном законском одредбом, IX амандманом из 1988. на Устав из 1974, химна “Хеј Словени” проглашена је за званичну химну СФР Југославије. Поново се појављује у Уставу Савезне Републике Југославије 27. априла 1992. када је већ дошло до сецесије југословенских република. Ипак, као таква опстала је по инерцији до проглашења Устава Републике Србије.

*Нек се сада и над нама
Буром све разнесе,
Стена пуца, дуб се лама,
Земља нек се тресе!*

*Ми стојимо постојано
Кано клисурине,
Проклет био издајица
Своје домовине!*

ДРЖАВНА ОБЕЛЕЖЈА

КРАЉЕВСТВА/КРАЉЕВИНЕ
СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДЕМОКРАТСКЕ
ФЕДЕРАТИВНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ФЕДЕРАТИВНЕ НАРОДНЕ
РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ
ФЕДЕРАТИВНЕ РЕПУБЛИКЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ

ЗАСТАВА

По доношењу одлуке о уједињењу у заједничку државу и конституисању Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца 1. децембра 1918, влада Стојана Протића је готово на самом почетку свога деловања донела одлуку о утврђивању државних симбола која су у наредних двадесетак година представљали југословенску државу.

Већ 9/22. децембра 1918. у Београду влада је закључила да се као државна застава Краљевства СХС установи тробојка са хоризонтално положеним бојама – горе модра (плава), у средини бела, а доле црвена.

Видованским уставом из 1921, чланом 2, потврђене су боје државне заставе Краљевине СХС као плава, бела и црвена, у водоравном положају према усправном копљу. Поред те државне заставе постојале су и заставе, српска: црвено-плаво-бела; хрватска: црвено-бело-плава; словеначка: бело-плаво-црвена.

После Другог светског рата, када је увођењем новог државног уређења, укидањем монархије и проглашењем Југославије за републику промењена структура југословенског друштва, дошло је и до измене државних симбола.

Уставом ФНРЈ од 1. фебруара 1946. државна застава је задржала боје заставе Краљевине Југославије са истим редоследом – плава, бела и црвена. Нова револуционарна власт, која се у току рата изборила за промену друштвеног система, унела је у средиште заставе црвену петокраку звезду, симбол под којим се у Другом светском рату борила против фашизма. Однос ширине и дужине заставе био је 1:2. Боје заставе су биле положене водоравно и свака боја је заузимала једну трећину простора ширине заставе. Петокрака звезда је била оивичена златном или жутом ивицом.

Изглед заставе се није мењао све до 90-их година када је дошло до сецесије појединих југословенских република. Тада је застава остала истих боја, с тим што је уклоњена петокрака звезда.

ГРБ

Влада Стојана Протића је 9/22. децембра 1918. у Београду, осим о изгледу заставе, донела одлуку о државном грбу. Руководећи се девизом да државу представља народ три братска народа Срби, Хрвати и Словенци влада је прихватила начело равноправности у том погледу и у државни грб уткала изглед грбова сва три племена. Задржавајући одређене хералдичке принципе државни грб Краљевине представљен је у виду белог двоглавог орала, са штитом на прсима, подељен у два мања поља. На десном пољу представљен је српски грб по узору на онај који је 1882. године израдио Стојан Новаковић. На грбу се налазио црвени крст, са четири С, по једним огњилом у сваком углу крста, на белом пољу. Леву половину грба представљао је хрватски грб који се састојао од шаховске плоче са 20 бело-црвених поља. На доњем делу штита представљен је стари грб Илирије (Словеније) на плавом пољу са белим полумесеком окренутим према горе, а између његових кракова налазила се бела звезда са пет пера.

По угледу на српски грб, Видованским уставом из 1921. краљевски грб Југославије задржао је изглед који му је прописала влада Стојана Протића из децембра 1918. са мањим изменама. Грб је представљао двоглави бели орао у полету, на црвеном штиту, на врху обе главе белог орла стајала је круна Краљевине. На прсима орла на штиту задржани су грбови сва три племена са мањим изменама. Српски грб имао је: бео крст на црвеном штиту са по једним огњилом у сваком краку; хрватски штит са 25 поља црвених и сребрнкастих наизменично; словеначки на плавом штиту три златне шестокраке звезде и испод тога бели полумесец. Грб је био огрнут пурпурним хермелиновим плаштом, са краљевском круном на врху, како је било у време Краљевине Србије. Испод сваке канџе орла налазио се по један кринов цвет. Овакав изглед грба Краљевине Југославије задржао се до Другог светског рата.

Још у току народноослободилачке борбе крајем новембра 1943, у време Другог заседања АВНОЈ-а када су постављени темељи новог југословенског друштва, настао је грб социјалистичке Југославије заједничким радом уметника Ђорђа Андрејевића Куна и Антуна Аугустинчића приликом украшавања сале Дома културе у Јајцу. По одлуци Председништва АВНОЈ-а Аугустинчић је нешто раније израдио будући грб у дрворезу, са пет буктиња као основним елементима, које су представљале пет народа Југославије, а по ранијој одлуци унет је у грб и датум заседања 29. XI 1943. године. Кун је начинио нацрт жита, који је потом допуњен са пет бакљи. Овакав изглед грба нове социјалистичке Југославије усвојен је после Другог светског рата. Уставом ФНРЈ југословенски грб описан је као грб са пољем окружен житним класјем, које је доле повезано траком са датумом Другог заседања АВНОЈ-а у Јајцу, 29. XI 1943. године. Између врхова класја налазила се петокрака звезда, а у средишту пет косо положених буктиња, чији су се пламенови спајали у један пламен.

Током 1945–1946, настали су готово истовремено грбови социјалистичких република Босне и Херцеговине, Македоније, Словеније, Србије, Хрватске и Црне Горе. Уставом из 1963, када је промењен назив државе у Социјалистичка Федеративна Република Југославија, државни грб је сачувао у основи претходни изглед, с тим што је у самом средишту косим положеним буктињама додата шеста буктиња.

Грб СФРЈ од тог момента није измењен до 90-их година када је дошло до распада југословенске заједнице.

ХИМНА

Уједињењем у Краљевину СХС децембра 1918. поставило се и питање коришћења државне химне у свечаним приликама. Иако није било закона о химни, спојене су народне химне сва три јужнословенска народа и образована химна Краљевине СХС/Југославије. Певани су стихови Боже правде, затим стихови Лијепа наша домовина и потом Напреј, застава Славе, све са првим и последњим строфама.

Српска

Боже правде, ти што спасе
Од пропасти досад нас,
Чуј и одсад наше гласе
И одсад нам буди спас!
Моћном руком води, брани
Будућности српске брод;
Боже, спаси, Боже храни
Српског краља, српски род!

Из мрачнога сину гроба
Српске круне нови сјај,
Настало је ново доба –
Нову срећу, Боже, дај!
Краљевину српску брани,
– Петвековне борбе плод –
Краљ’ Ал’ксандра,
Боже, храни,
Моли ти се српски род!

Хрватска

Лијепа наша домовина,
Ој, јуначка земљо мила,
Старе славе дједовина,
Да би вазда чесна била!
Мила кано си нам славна,
Мила си нам ти једина;
Мила, куда си нам равна,
Мила, куда си планина.

Све три народне химне настале су у XIX веку у време романтизма и националног полета.

Прва од њих била је хрватска песма Лијепа наша домовино коју је написао Антун Михановић (1796–1861), конзул и књижевник. Штампана је у листу “Даница” Људевита Гаја 1835, а на те речи музику је 1846. компоновао Србин из Винковаца Јосиф Руњанин (1821–1878), официр и музичар. Тек за време изложби Хрватско-славонског господарског друштва у Загребу 1891, где су извођене свечане песме, публици се највише допала “Лијепа наша домовина” која је у наредним годинама певана на свим већим прославама и празницима у Хрватској и тако је прерасла у народну химну.

У време народног препорода у Хабзбуршкој монархији и пада Метерниховог режима, Мартин Даворин Јенко (1835–1914), заједно са бунтовнички расположеним земљаком и презимењаком, песником Симоном, компоновао је 1860. у Бечу музику за песму “Напреј, застава Славе!” која је брзо прихваћена код словеначког народа и постала народна химна.

Теци, Саво, Драво, теци,
Нит ти Дунај силу губи;
Куд ли шумиш, св’јету реци,
Да свој народ Хрват љуби!
Док му њиве сунце грије,
Док му храшће бура вије,
Док му тијело гроб сакрије,
Док му живо срце бије.

Словеначка

Напреј застава Славе,
На бој јунашка кри,
За благор очетњава
Нај пушка говори.
З орохјем ин десници
Несемо врагу гром,
Записат в кри правицо,
Ки терја јо наш дом.

Драга мати је просила,
Роке окол’ врата вила;
Плакала је моја мила:
«Ту остани, љуби мој».

Збогом мати, љубца здрава,
Мати ми је очетњава,
Љуб’ца моја част ин слава,
Хајд’мо, најд’мо зање у бој.